

## حقوق دارندگان رمز ارزها در نظام اقتصادی ایران

رحیم مختاری<sup>۱</sup>، دانیال رحیمی لرکی<sup>۲</sup>

<sup>۱</sup> استادیار گروه حقوق خصوصی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران

<sup>۲</sup> دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران

### چکیده

حقوق دارندگان رمز ارزها در نظام اقتصادی ایران موضوعی است که به منظور ایجاد چارچوب قانونی شفاف و جلوگیری از سوءاستفاده‌های احتمالی در رابطه با این نوع دارایی‌ها اهمیت دارد. رمز ارزها به طور کلی به عنوان نوعی ارز دیجیتال شناخته می‌شوند که از فناوری رمزنگاری برای تضمین امنیت و صحت انتقال اطلاعات استفاده می‌کنند. این ارزها، به‌ویژه با استفاده از فناوری بلاک‌چین، قابلیت ذخیره و انتقال دارایی‌های دیجیتال را به صورت امن فراهم می‌آورند. این پژوهش با هدف تبیین موضوع حقوق دارندگان رمز ارزها در نظام اقتصادی ایران و با روش توصیفی-تحلیلی قصد دارد تا ابعاد مفهومی رمز ارزها، چارچوب قانونی مرتبط با رمز ارزها در حقوق اقتصادی ایران با محوریت ممنوعیت استفاده از رمز ارزها به عنوان ابزار پرداخت، امکان استخراج (ماینینگ) رمز ارزها تحت شرایط مشخص و با مجوز، الزامات مربوط به تبادل رمز ارزها را تشریح و در نهایت چالش‌های حقوقی و اقتصادی موضوع مطرح شده را مشخص نماید. نتیجه پژوهش به وضوح نشان می‌دهد که در ایران، استفاده از رمز ارزها به عنوان وسیله پرداخت برای خرید کالاها و خدمات داخلی ممنوع است، اما مالکیت و استخراج آن‌ها با رعایت شرایط خاصی مجاز است. این تصمیم عمدتاً به منظور کنترل جریان‌های مالی، حفظ ارز ملی و مقابله با خطرات مرتبط با پول شویی و فعالیت‌های غیرقانونی اتخاذ شده‌اند. البته طبق قوانین موجود، خرید و فروش ارزها باید تنها از طریق صرافی‌های مجاز و با رعایت قوانین ارزی انجام گیرد. بنابراین، اگر شرایط شرعی در معاملات رعایت شود، این نوع خرید و فروش از نظر فقهی و حقوقی مباح است؛ مگر اینکه حکومت با دلایلی آن را ممنوعیت‌انگاری نماید. از این رو، حقوق دارندگان رمز ارزها در نظام اقتصادی ایران همچنان موضوعی پیچیده و در حال تحول است که نیازمند توسعه و تصویب قوانین جدید برای استفاده بهینه و امن از این نوع دارایی‌های دیجیتال است.

**واژه‌های کلیدی:** رمز ارز، ارز دیجیتال، بلاک چین، رمز نگاری، نظام اقتصادی ایران

## مقدمه

رمز ارزها گونه‌ای از اموال غیرمادی هستند که با توجه به ماهیت دیجیتال و غیر فیزیکی خود، از طریق فناوری‌های نوین همچون بلاک‌چین ایجاد و مبادله می‌شوند. معمولاً افراد به اشتباه تصور می‌کنند رمزارز و ارز دیجیتال هردو به یک معنی هستند. ارز دیجیتال به ارزی گفته می‌شود که ماهیت دیجیتال داشته باشند. تفاوت اصلی این دو نوع ارز در فناوری پشتیبانی‌کننده و رمزگذاری آن‌ها است. رمزارزها معمولاً از بلاک‌چین و الگوریتم‌های رمزنگاری برای امنیت تراکنش‌های خود استفاده می‌کنند و بر اساس فرآیندی تحت عنوان ماینینگ تولید می‌شوند، اما ارزهای دیجیتال ممکن است از فناوری‌های دیگری استفاده کنند و بدون بلاک‌چین عمل کنند. بنابراین هر رمزارزی، یک ارز دیجیتال هم محسوب می‌شود، اما هر ارز دیجیتالی لزوماً یک رمزارز نیست.

ضرورت انجام پژوهش در خصوص حقوق دارندگان رمز ارزها در نظام اقتصادی ایران به دلیل رشد روز افزون استفاده از این نوع دارایی‌ها و تاثیر آن‌ها بر اقتصاد کشور بسیار حیاتی است. با توجه به پیچیدگی فنی و حقوقی رمز ارزها و عدم وجود چارچوب قانونی مشخص در ایران، تحلیل و بررسی ابعاد حقوقی این موضوع می‌تواند به ایجاد قوانین شفاف و منطبق بر نیازهای روز کمک کند. همچنین، پژوهش در این زمینه به پیشگیری از سوءاستفاده‌ها، مقابله با پول‌شویی و فعالیت‌های غیرقانونی و حفظ امنیت اقتصادی کشور از طریق نظارت بر تبادل و استخراج رمز ارزها اهمیت دارد.

این پژوهش قصد دارد تا ابعاد مفهومی رمز ارزها، چارچوب قانونی مرتبط با رمز ارزها در حقوق اقتصادی ایران با محوریت ممنوعیت استفاده از رمز ارزها به عنوان ابزار پرداخت، امکان استخراج (ماینینگ) رمز ارزها تحت شرایط مشخص و با مجوز، الزامات مربوط به تبادل رمز ارزها را تشریح و در نهایت چالش‌های حقوقی و اقتصادی موضوع مطرح شده را مشخص نماید. این پژوهش به صورت توصیفی-تحلیلی انجام می‌شود و برای گردآوری اطلاعات از منابع کتابخانه‌ای، مقالات علمی و متون فقهی و حقوقی بهره‌برداری خواهد شد. ابزار گردآوری اطلاعات شامل مطالعه کتب، مقالات علمی و قوانین مرتبط است و تجزیه و تحلیل داده‌ها به شیوه تحلیلی و مقایسه‌ای صورت خواهد گرفت. این پژوهش به دنبال کشف ابعاد حقوقی و اقتصادی این رمز ارزها در حقوق ایران است تا بتواند در تصمیم‌گیری‌های تجاری و حقوقی موثر واقع شود.

## ۱- ابعاد مفهومی رمز ارزها و جایگاه حقوقی آن در نظام اقتصادی ایران

ضرورت تعریف رمز ارز در موضوع حقوق دارندگان آن در نظام اقتصادی ایران به منظور ایجاد چارچوب قانونی شفاف برای حمایت از حقوق افراد و جلوگیری از سوءاستفاده احتمالی است. این تعریف می‌تواند نقش مهمی در تعیین مقررات مالیاتی، امنیتی و حقوقی در ارتباط با این نوع دارایی ایفا کند که در ذیل مطالبی در این زمینه بیان خواهیم نمود.

## ۱-۱ تعریف رمز ارز

رمزارزها، نوعی از ارزهای مجازی هستند که در طراحی آن‌ها از فناوری رمزنگاری استفاده شده است (اخوان، ۱۳۹۸، ص ۶۷؛ محمدی، ۱۴۰۲، ص ۷۸۵). رمزنگاری به فرآیند کد کردن اطلاعات از طریق الگوریتم‌های پیچیده ریاضی اشاره دارد که هدف آن تأمین امنیت و صحت انتقال اطلاعات است. این فناوری نقش اساسی در تولید و مدیریت رمزارزها دارد و از طریق آن تضمین می‌شود که تراکنش‌ها به صورت امن و غیرقابل دست‌کاری انجام شوند (نیکلاس، ۲۰۲۱، ص ۴۵). در تعریفی دیگر، رمز ارزها گونه‌ای از اموال غیرمادی هستند که با توجه به ماهیت دیجیتال و غیر فیزیکی خود، از طریق فناوری‌های نوین همچون بلاک‌چین ایجاد و مبادله می‌شوند (مبینی‌زاد، ۱۴۰۱، ص ۷۵) و با استفاده از پروتکل‌های رمزگذاری شده بسیار قوی و

پیچیده‌ای طراحی شده‌اند (نصیری، ۱۴۰۳ش، ص ۲۱۷). بنابراین، یکی از ویژگی‌های بارز رمزارزها استفاده از فناوری زنجیره بلوکی یا بلاک‌چین است که به‌عنوان دفتر کل توزیع‌شده عمل می‌کند. این فناوری، تمام تراکنش‌ها را در قالب زنجیره‌ای از بلوک‌ها ثبت می‌کند و امکان ردیابی و تأیید تراکنش‌ها را بدون نیاز به واسطه فراهم می‌سازد. با توجه به ماهیت غیرمتمرکز زنجیره بلوکی، رمزارزها اغلب به عنوان ابزاری برای انتقال ارزش بدون دخالت مؤسسات مالی سنتی استفاده می‌شوند (اسمیت، ۲۰۲۰م، ص ۱۱۲). غیرمتمرکز بودن، فرامرزی بودن، گمنام بودن کاربران، رمزنگاری و برگشت ناپذیر بودن تراکنش‌ها، ویژگی‌هایی است که بهره‌گیری از ارزهای مجازی در فعالیتهای مجرمانه را مورد توجه بزهکاران قرار می‌دهد. و موجب پیدایش یک سری عناوین مجرمانه کیفری و دعاوی حقوقی مرتبط با رمز ارزها می‌شود (مبینی‌زاد، ۱۴۰۱ش، ص ۷۵). معمولاً افراد به اشتباه تصور می‌کنند رمزارز و ارز دیجیتال هر دو به یک معنی هستند و آن‌ها را به جای یکدیگر استفاده می‌کنند، در حالی که مفهوم این دو کلمه کمی باهم متفاوت است. ارز دیجیتال به ارزهایی گفته می‌شود که ماهیت دیجیتال داشته باشند. اما کریپتوکارنسی یا رمزارز، ارزی است که بر بستر بلاک‌چین یا یک محیط رمزنگاری شده، ایجاد شده است. تفاوت اصلی این دو نوع ارز در فناوری پشتیبانی‌کننده و رمزگذاری آن‌ها است. رمزارزها معمولاً از بلاک‌چین و الگوریتم‌های رمزنگاری برای امنیت تراکنش‌های خود استفاده می‌کنند و بر اساس فرآیندی تحت عنوان ماینینگ تولید می‌شوند، اما ارزهای دیجیتال ممکن است از فناوری‌های دیگری استفاده کنند و بدون بلاک‌چین عمل کنند. بنابراین هر رمزارزی، یک ارز دیجیتال هم محسوب می‌شود، اما هر ارز دیجیتالی لزوماً یک رمزارز نیست.

### ۳-۱ انواع رمز ارزها

الف) کوین: ارز دیجیتال یکی از اقسام دارائی‌های دیجیتال می‌باشد که در سالیان اخیر بسیار مورد توجه قرار گرفته است. رمز ارز پدیده نوینی است که بر بستر اینترنت و با استفاده از فناوری‌های نوین استخراج و منتقل می‌شوند. یکی از انواع آن بنام بیت کوین توانسته نظام‌های مالی دنیا را تحت تاثیر قرار دهد (رفیعی پور، ۱۴۰۲ش، ص ۴۴۷). کوین‌ها نوعی پول دیجیتال هستند که از فناوری رمزنگاری برای تأمین امنیت و ارزش آن‌ها استفاده می‌کنند که براساس فناوری «بلاک چین» ساخته شده است. بلاک‌چین یک سامانه عمومی و توزیع‌شده است که تمام معاملات کوین‌ها را به صورت شفاف ثبت و نگهداری می‌کند. داده‌های بلاک‌چین توسط شرکت‌کنندگان در شبکه به اشتراک گذاشته می‌شود و این امر از صحت و امنیت آن‌ها اطمینان حاصل می‌کند. یکی از ویژگی‌های مهم بلاک‌چین این است که با استفاده از مکانیزم رمزنگاری و ساختار غیرمتمرکز، امکان تقلب، جعل یا تغییر داده‌ها را به شدت کاهش می‌دهد. این فناوری، علاوه بر تضمین امنیت، اعتماد به سیستم مالی دیجیتال را افزایش می‌دهد و به همین دلیل در حوزه‌های مختلف مالی، تجاری و مدیریت زنجیره تأمین مورد استفاده قرار می‌گیرد (محمدی، ۱۴۰۲ش، ص ۷۸۴). پول‌های دارای زنجیره بلاک، به زنجیره بلاک خاص خود وابسته هستند و به عنوان ارز مربوط به آن زنجیره شناسایی می‌شوند. این نوع ارزها، در صورت استفاده از فناوری بلاک‌چین، قابلیت استخراج دارند و این ویژگی به آن‌ها ارزش افزوده‌ای می‌بخشد. پیش‌بینی می‌شود که در آینده، این نوع ارزهای دیجیتال بتوانند جایگزین پول فیات شوند. ویژگی غیرمتمرکز بودن این ارزها و دسترسی آزاد باعث شده است که همه افراد، بدون محدودیت به استفاده از آن‌ها بپردازند. این مسئله به خصوص در تراکنش‌های بین‌المللی و تجارت الکترونیک اهمیت زیادی دارد، زیرا می‌تواند هزینه واسطه‌گری را کاهش داده و سرعت تراکنش را افزایش دهد (زمانی فراهانی، ۱۳۸۹ش، ص ۳۴-۳۸).

ب) توکن: توکن‌ها نوعی دارایی دیجیتال هستند که براساس پروژه خاص طراحی و به عنوان یک روش پرداخت درون اکوسیستم همان پروژه صادر می‌شوند. توکن‌ها عملکرد مشابهی با کوین‌ها دارند، اما تفاوت اصلی آن‌ها این است که توکن‌ها معمولاً به دارندگانشان اجازه مشارکت در شبکه مربوطه را می‌دهند. توکن‌ها می‌توانند با اهداف متنوعی طراحی شوند، مانند نشان دادن دارایی دیجیتال، ارائه واحد ارزشی در یک شرکت، دسترسی به خدمات، یا سهم در پروژه. برای مثال، بلیط استخراج در دنیای واقعی را می‌توان به یک توکن تشبیه کرد؛ بلیط تنها در زمان و مکان مشخصی قابل استفاده است و نمی‌توان از آن برای خرید لباس استفاده کرد. توکن‌های دیجیتال به همین صورت هستند و در پروژه خود قابل استفاده و معامله‌اند (بامبارا، ۱۳۹۹ش، ص ۸۱). برخی معتقدند که توکن‌های صادره در عرضۀ اولیه سکه نیز با مفهوم اوراق بهادار تطبیق داده می‌شوند (مبینی‌زاد، ۱۴۰۱ش، ص ۷۵). از منظر دیگر، اصلی‌ترین دسته‌بندی رمز ارزها تقسیم آن‌ها به اعتبار پشتوانه است که از این نظر رمز ارزها به سه دسته زیر تقسیم می‌شوند: ۱. رمز ارزهای بدون پشتوانه ۲. رمز ارزهای ملی و منطقه‌ای ۳. استیبل کوین‌ها و توکن‌های ارجاع به دارایی.

## ۲- چارچوب قانونی مرتبط با رمز ارزها در حقوق اقتصادی ایران

یکی از موارد قابل طرح در چارچوب قانونی مرتبط با رمز ارزها در حقوق اقتصادی ایران ممنوعیت استفاده از رمز ارزها به عنوان ابزار پرداخت است که در ذیل به تبیین و تشریح آن خواهیم پرداخت.

### ۲-۱ ممنوعیت استفاده از رمز ارزها به عنوان ابزار پرداخت

رمز ارزها یکی از انواع ارزهای دیجیتالی است که از سوی مصرف کنندگان به عنوان یک ابزار پرداخت به صورت الکترونیکی مورد استقبال قرار گرفته و باعث رشد سرمایه‌گذاری در حوزه ارزهای دیجیتالی گردیده است (رحیمی، ۱۴۰۰ش، ص ۲۲۵). در ایران استفاده از رمزارزها به عنوان ابزار پرداخت ممنوع است، اما مالکیت و استخراج آن‌ها تحت شرایط خاصی مجاز شناخته می‌شود. این ممنوعیت با هدف مدیریت خطرات مرتبط با رمزارزها و کنترل اقتصاد کشور وضع شده است. بانک مرکزی ایران استفاده از رمزارزها برای خرید کالاها و خدمات در داخل کشور را غیرمجاز اعلام کرده و رمزارزها تنها به عنوان دارایی قابل شناسایی هستند که برای سرمایه‌گذاری یا استخراج استفاده می‌شوند. از این رو، با وجود فراگیری گسترده رمز ارزها و افزایش حجم معاملاتی این بازار در سال‌های اخیر همچنان وضعیت فقهی و حقوقی این مفهوم محل اختلاف است؛ گذشته از مالیت یکی از مهمترین دلایل قائلین به حرمت و منع حقوقی رمز ارزها صدق عنوان قمار بر وضعیت فقهی و حقوقی رمز ارزهاست (نخجوانی، ۱۴۰۱ش، ص ۵۱۳). برخی از نویسندگان حقوقی بر این باورند که با توجه به منفعت عقلانی که استخراج رمز ارزها برای اکوسیستم رمزارزها و ادامه حیات آن دارد، نمی‌توان آن را بازی که از مشخصات قمار است، به شمار آورد. استخراج رمزارزها به عنوان یک فعالیت اقتصادی و فنی به طور مستقیم به سلامت و پایداری شبکه‌های رمزارزی مرتبط است و در واقع جزئی از فرآیند تأمین امنیت و صحت تراکنش‌ها در این سیستم‌ها به شمار می‌آید (محمدی، ۱۴۰۲ش، ص ۸۰۴). نگارنده بر این باور است که یکی از دلایل اصلی ممنوعیت استفاده از رمزارزها به عنوان ابزار پرداخت، حفاظت از ارز ملی و جلوگیری از خروج سرمایه از کشور است. گسترش استفاده از رمزارزها می‌تواند ارزش ریال را تحت تأثیر قرار دهد و ثبات اقتصادی کشور را به خطر بیندازد. علاوه بر این، ویژگی‌های خاص رمزارزها، نظیر ناشناس بودن تراکنش‌ها، امکان پول‌شویی و استفاده در فعالیت‌های غیرقانونی را افزایش می‌دهد که این موضوع از دیگر دلایل اعمال محدودیت‌ها به شمار می‌رود. این ممنوعیت

همچنین با هدف کنترل تورم و مدیریت اقتصاد کشور انجام شده است. در شرایطی که دولت و بانک مرکزی نیاز به نظارت دقیق بر جریان‌های مالی دارند، استفاده از رمزارزها به عنوان ابزار پرداخت می‌تواند چالش‌های جدی برای نظام اقتصادی ایجاد کند. با وجود این محدودیت‌ها، رمزارزها بدلیل ویژگی‌های جذاب‌شان، نظیر امنیت بالا و امکان سرمایه‌گذاری، همچنان در میان مردم و سرمایه‌گذاران مورد توجه قرار دارند.

## ۲-۲ امکان استخراج (ماینینگ) رمز ارزها تحت شرایط مشخص و با مجوز

به فرآیندی که طی آن تراکنش‌های افراد دیگر توسط رایانه‌ها تأیید و معتبرسازی می‌شود و سپس این تراکنش‌ها به فهرستی بلند و عمومی به نام بلاک‌چین افزوده می‌شوند، «ماینینگ» یا «استخراج ارز دیجیتال» گفته می‌شود. در این فرآیند، ماینرها (استخراج‌کنندگان) با استفاده از توان محاسباتی رایانه‌های خود، مسائل پیچیده ریاضی را حل می‌کنند. این مسائل بخشی از الگوریتم‌های رمزنگاری هستند که امنیت و صحت تراکنش‌ها را تضمین می‌کنند. در نهایت، ماینرها به عنوان پاداش، ارز دیجیتال دریافت می‌کنند. این مکانیزم نه تنها امنیت شبکه را تأمین می‌کند بلکه انگیزه‌ای اقتصادی برای مشارکت در فرآیند ماینینگ ایجاد می‌نماید (هلاکویی، ۱۳۹۹ش، ص ۷۷؛ شفاعی نجف آبادی، ۱۳۹۹ش، ص ۱۰۰). براساس مصوبه هیأت وزیران در ۶ مرداد ۱۳۹۸ و طبق بند ۲ این مصوبه، استخراج فرآورده‌های پردازشی رمزنگاری شده رمزارزها (ماینینگ) با اخذ مجوز از وزارت صنعت، معدن و تجارت مجاز است.

## ۲-۳ الزامات مربوط به تبادل رمز ارزها

در حقوق ایران، تبادل رمز ارزها تحت محدودیت‌ها و الزامات خاصی قرار دارد که به‌طور عمده به دلیل نگرانی‌های اقتصادی، امنیتی و قانونی ایجاد شده است. این محدودیت‌ها به‌ویژه در زمینه مبادلات و تراکنش مالی با استفاده از رمز ارزها، به‌منظور جلوگیری از مشکلاتی مانند پول‌شویی، قاچاق ارز، و سایر فعالیت‌های غیرقانونی اعمال شده‌اند. مطابق ماده ۵ آیین‌نامه مستندسازی جریان وجوه در کشور مصوب ۱۳۸۶/۱۱/۲۲ هیئت وزیران: «خرید و فروش ارز به‌هر صورت، از جمله پرداخت ریال در داخل و دریافت ارز در خارج کشور و بالعکس، تنها در سیستم بانکی و صرافی‌های مجاز با رعایت قوانین و مقررات مجاز است و در غیر این صورت خرید و فروش ارز غیرمجاز محسوب و مشمول قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز خواهد بود.» از طرفی، وجوه نقد مطابق بند ماده یک آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۴ قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۹۸/۷/۲۱ نیز به این صورت تعریف شده است: «هرگونه مسکوک و اسکناس و انواع چک‌هایی که نقل و انتقال آن‌ها مستند نشده و غیرقابل ردیابی باشد؛ از قبیل چک‌های عادی در وجه حامل و سایر چک‌هایی که دارنده آن غیر از ذی‌نفع اولیه باشد (مانند چک‌های پشت‌نویسی شده، انواع چک پول و چک مسافرتی) و کارت‌های پرداخت بی‌نام و موارد مشابه» (مبینی‌زاد، ۱۴۰۱ش، ص ۹۷). برخی برای غیرقانونی دانستن معامله‌های رمزارزی به بند ج ماده ۲ قانون پولی و بانکی مصوب ۱۳۵۱ استناد می‌کنند این ماده مقرر کرده است: تعهد پرداخت هرگونه دین و یا بدهی فقط به پول رایج کشور انجام‌پذیر است، مگر آن که با رعایت مقررات ارزی کشور ترتیب دیگری بین بدهکار و بستانکار داده شده باشد، استناد می‌کنند. باید اذعان نمود که هرچند مراجع قانون‌گذاری به جهت ماهیت این دارایی هنوز در شناسایی حقوقی آن موضع روشنی اتخاذ نکرده‌اند. علاوه براین، به‌طور کلی در مورد جواز معامله و استفاده از رمزارزها در ایران باید گفت، باتوجه به ماده ۲ قانون مجازات اسلامی که: «هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است جرم محسوب می‌شود.» از آنجا که در مورد

ممنوعیت خرید و فروش ارزهای دیجیتال در کشور قانونی تصویب نشده است، معامله یا خرید و فروش رمزارز در ایران، غیرقانونی نیست و جرم محسوب نمی‌شود و هرچند در مورد قانونی بودن آن نیز قوانین محکمی وجود ندارد، اما باتوجه به دستورالعمل‌ها و مصوبات دولتی استخراج و استفاده از آن تحت ضوابط و شرایط اعلامی مجاز است.

### ۳- حقوق دارندگان رمز ارزها در نظام اقتصادی ایران

یکی از مهمترین حقوق دارندگان رمز ارزها در نظام اقتصادی ایران حق مالیت است که در این قسمت از پژوهش قصد داریم توضیحاتی در این زمینه بیان نماییم.

#### ۳-۱ حق مالیت

رمز ارزها گونه‌ای از اموال غیرمادی هستند که با توجه به ماهیت دیجیتالی و غیرفیزیکی خود، از طریق فناوری نوین همچون بلاک‌چین ایجاد و مبادله می‌شوند. در صورت توسعه و تسری مفهوم «عین» به اموال ناملموس، این رمزارزها می‌توانند به‌عنوان اعیان نیز در نظر گرفته شوند. در این شرایط، رمزارزها به‌عنوان نوعی دارایی که قابلیت خرید، فروش، و انتقال را دارند، دارای مالیت عرفی و شرعی محسوب می‌شوند. این مالیت به معنای پذیرفته شدن ارزشی اقتصادی برای رمز ارزها در بین مردم و جامعه است، به طوری که افراد از آن‌ها به‌عنوان وسیله‌ای برای انجام معاملات و ذخیره ارزش استفاده می‌کنند (مبینی زاد، ۱۴۰۱ ش، ص ۷۵). برخلاف برخی دیدگاه‌های مخالف، که آن‌ها را به‌دلیل ماهیت غیرمادی و دیجیتال آن‌ها فاقد مالیت معتبر می‌دانند، نگارنده معتقد است که رمز ارزها به دلیل کارکردهایی که در دنیای واقعی ایفا می‌کنند و به‌ویژه در معاملات اقتصادی و تجاری، از لحاظ عرفی و اجتماعی مالیت دارند و این مالیت را نمی‌توان نادیده گرفت. به عبارت دیگر، همان‌طور که پول‌های کاغذی و فلزی در دنیای امروز به‌عنوان وسیله مبادله پذیرفته شده‌اند، رمز ارزها نیز به‌عنوان یک ابزار جدید در تبادلات مالی به‌طور گسترده پذیرفته شده و به کار می‌روند. بنابراین، ماهیت غیرمادی آن‌ها نباید مانعی در مسیر پذیرش فقهی آن‌ها به‌عنوان مالیت شرعی باشد.

#### ۳-۲ حق انتقال

رمز ارزها اگرچه از لحاظ تئوریک و مبانی حقوقی و اقتصادی می‌توانند کارکردهای پول را ایفا نمایند، اما براساس قوانین پولی موجود، جهت صدق عنوان «پول» نیازمند شناسایی و تایید از سوی دولتها و مقامات قانونی هستند. در اکثر کشورها، پول باید توسط دولت صادر شده و تحت نظارت مقامات مالی و اقتصادی قرار گیرد. به همین دلیل، برای اینکه رمز ارزها به‌طور رسمی به‌عنوان پول شناخته شوند و کارکردهای پولی خود را به‌طور کامل ایفا کنند، باید از سوی دولتها و نهادهای اقتصادی شناسایی و پذیرفته شوند. این شناسایی شامل تأسیس قوانین و مقررات مشخص برای استفاده، مبادله و ذخیره رمز ارزها می‌شود. افزون براین، به دلیل بهره‌گیری از فناوری بلاک‌چین امنیت بسیار بالایی دارد و امکان هک شدن آن نیست. همین موارد دلایلی برای استفاده از بیت‌کوین به‌جای پول در مراودات مالی در شرایط تحریمی و فشار اقتصادی است. تجربه ثابت کرده که استفاده از ارزهای دیجیتال در شرایط بروز تورم‌های شدید اقتصادی توانایی راه‌گشایی دارد (غلامی معاف، ۱۴۰۰ ش، ص ۱۶۷؛ نصیری، ۱۴۰۳ ش، ص ۲۱۷). بنابراین، برای اینکه رمز ارز بتواند بطور گسترده‌تری به‌عنوان ابزار پرداخت و ذخیره ارزش در نظام مالی جهانی پذیرفته شوند، نیازمند چارچوب‌های قانونی مشخص و یکپارچه هستند که تضمین‌کننده

امنیت اقتصادی و مالی برای کاربران و دولت‌ها باشد (مبینی زاد، ۱۴۰۱ش، ص ۷۵). باید بیان نمود که **حق انتقال و خرید و فروش رمز ارز** دو مفهوم متفاوت در حقوق و تجارت دیجیتال هستند که به‌ویژه در زمینه معاملات مالی و حقوق مالکیت در بازارهای رمزارزها کاربرد دارند. حق انتقال به معنای توانایی یا اختیاری است که فرد یا طرف قرارداد برای جابجایی مالکیت یا کنترل یک دارایی یا محصول به شخص دیگر دارد. در زمینه رمز ارزها، حق انتقال رمز ارزها معمولاً به اجازه‌ای اشاره دارد که فرد صاحب رمز ارز برای جابجایی یا انتقال دارایی خود به دیگری دارد. این انتقال ممکن است از طریق کیف پول دیجیتال، انتقال از یک شبکه به شبکه دیگر یا از یک کیف پول به یک کیف پول دیگر صورت گیرد. حق انتقال معمولاً به‌عنوان یک امر کاملاً مجاز و قابل انجام در چارچوب قواعد موجود (مانند شرایط امنیتی، تأسیس کیف پول و اثبات هویت) تعریف می‌شود که در ذیل توضیحاتی درمورد حق خرید و فروش بیان خواهیم نمود.

### ۳-۳ حق خرید و فروش

از جمله مسائل مستحدثه فقهی خریدوفروش رمزارزها است. ابهام در ماهیت رمزارزها و همچنین ویژگی‌های حاکم بر این پدیده مستحدثه عملیات استنباط حکم فقهی آن را اندکی دشوار کرده است. یکی از چالش‌های فقهی مهم در رابطه با رمزارزها مالیت آنهاست. سپس غرری بودن، سفهی بودن، ضرری بودن آن و همچنین لزوم اختلال نظام از موانع صحت معاملات آن برشمرده شده است. خریدوفروش رمزارزها فی نفسه به لحاظ وجود مقتضی (مالیت) و به لحاظ فقدان موانع (شروط عمومی بیع) بدون اشکال است و البته حاکم اسلامی در صورت لزوم و احراز مفسده می‌تواند مانع از انجام معاملات آن شود (خطیبی، ۱۴۰۲ش، ص ۶۹). بنابراین، در صورتی که مبنای معاملاتی رمزارزها از منظر شرعی صحیح باشد، مبادله رمزارزها از منظر شرعی مباح است. اما در صورتی که مبنای معاملاتی رمزارزها مشروعیت نداشته باشد، معامله آنها باطل و حرام است. از منظر فقه حکومتی اما وضعیت مبادلاتی رمزارزها متفاوت است (دولدی، ۱۴۰۱ش، ص ۲۹). نگارنده معتقد است که برای تحلیل دقیق‌تر و جامع‌تر خرید و فروش رمزارزها، باید شرایط عمومی بیع در فقه اسلامی را مدنظر قرار داد. بنابراین، در صورتی که معامله‌گران در بازار رمزارزها با رعایت شرایط شرعی بیع (از جمله رضایت طرفین، قیمت معین، و شفافیت معامله) اقدام کنند، این نوع معاملات از نظر فقهی مشروع و بدون اشکال است. همچنین، پدیده غرر یا عدم قطعیت، که یکی از موانع اصلی در معاملات فقهی است، در این حوزه قابل کاهش و تعدیل است. زیرا به‌خلاف تصورات اولیه، بازار رمزارزها تا حدود زیادی از شفافیت برخوردار است و فناوری بلاک چین و ساختارهای آن، امکان ردیابی و اعتبارسنجی معاملات را فراهم می‌آورد. این ویژگی‌ها می‌توانند به کاهش میزان غرر و افزایش شفافیت در معاملات کمک کنند.

### ۴- چالش‌های حقوقی و اقتصادی رمز ارزها در نظام اقتصادی ایران

یکی از چالش‌های حقوقی و اقتصادی رمز ارزها در نظام اقتصادی ایران ریسک بالا برای سرمایه‌گذاران است که در ذیل به تبیین و تشریح آن خواهیم پرداخت.

#### ۱-۴ ریسک بالا برای سرمایه‌گذاران

یکی از مهم‌ترین مسائل اقتصاد مالی که سال‌ها مورد توجه اقتصاددانان حوزه مالی قرار گرفته است، سؤالاتی پیرامون تغییر مقطعی در صرف ریسک است. این موضوع به بررسی تفاوت‌ها و نوسانات ریسک در بازارهای مختلف در زمان‌های متفاوت پرداخته و سعی دارد عوامل تاثیرگذار بر این تغییرات را شناسایی کند. صرف ریسک معمولاً به تفاوت بین بازده مورد انتظار از یک دارایی ریسکی و بازده بدون ریسک اشاره دارد و به طور مستقیم با تصمیمات سرمایه‌گذاری در ارتباط است. در این میان، بازار سهام و طلا از جمله بازارهایی هستند که همواره به عنوان معیارهای مقایسه برای تحلیل ریسک و بازده دارایی‌ها مورد توجه قرار می‌گیرند. به ویژه، با ظهور رمزارزها و به طور خاص بیت کوین، این سؤالات پیچیده‌تر شده‌اند. بازار سهام و طلا به دلیل ویژگی‌های ذاتی خود می‌توانند تأثیرات معناداری بر بازار بیت کوین داشته باشند. برای مثال، تغییرات اقتصادی جهانی، بحران‌های مالی و سیاست‌های پولی کشورها معمولاً در بازارهای سهام و طلا بازتاب پیدا می‌کنند و این بازتاب‌ها می‌توانند باعث نوسانات مشابه یا متضاد در قیمت بیت کوین شوند. از این رو، بررسی ارتباط بین این بازارها و تأثیرات آن بر بیت کوین اهمیت زیادی پیدا می‌کند. به‌طور کلی، تحلیل دقیق این روابط می‌تواند به سرمایه‌گذاران کمک کند تا تصمیمات بهتری درخصوص تخصیص دارایی‌های خود بگیرند (احمدی، ۱۴۰۳، ص ۵۵۱). بر اساس مصوبه هیأت وزیران در جلسه ۶ مرداد ۱۳۹۸: «استفاده از رمز ارزها صرفاً با قبول مسئولیت خطرپذیری (ریسک) از سوی متعاملین صورت می‌گیرد».

#### ۲-۴ عدم موضع صریح در خصوص رمز ارز در نظام حقوقی ایران

امروزه استفاده از فناوری بلاک چین و رمز ارزها در معاملات تجاری، چالش‌های حقوقی و اقتصادی بسیاری را در سطح جهانی ایجاد کرده است. این تحولات به‌ویژه در حوزه حقوق و مقررات اقتصادی باعث شده است که بسیاری از کشورها به بازنگری در قوانین خود بپردازند. کشور ایران نیز از این قاعده مستثنا نیست و با وجود اینکه استخراج رمز ارزها برابر مصوبه هیأت وزیران با کسب مجوز از مراجع مربوطه مجاز اعلام شده است، هنوز در مورد جایگاه حقوقی رمز ارزها و نحوه استفاده از آن‌ها در معاملات تجاری، تصمیم‌گیری‌های صریح و روشنی اتخاذ نشده است (قاسم زاده، ۱۴۰۲، ص ۱۲۵). با این حال، به دلیل ویژگی‌های غیرمتمرکز و جهانی رمز ارزها، بسیاری از چالش‌های حقوقی و قضائی در این زمینه مطرح شده است. این چالش‌ها شامل مشکلاتی همچون تشخیص هویت طرفین قرارداد، امکان اعمال قراردادهای خودکار یا هوشمند، تعیین صلاحیت قضائی در صورت بروز اختلافات و رعایت قوانین مالی و پولی کشورها است. در ایران، این خلاء قانونی موجب بروز ابهاماتی در رابطه با حقوق دارندگان و کاربران رمز ارزها، به‌ویژه در زمینه تعیین مسئولیت‌ها، حل اختلافات و نحوه پیگیری جرایم مرتبط با رمز ارزها شده است. یکی از مهم‌ترین مسائل حقوقی که در این زمینه باید مورد توجه قرار گیرد، شناسایی رابطین و قراردادهای رمز ارزها است (قاسم زاده، ۱۴۰۲، ص ۱۲۵). قراردادهایی که بین افراد یا شرکت‌ها در بستر بلاک چین و با استفاده از رمز ارزها منعقد می‌شود، به دلیل ویژگی‌های خاص این فناوری (مانند غیرمتمرکز بودن، عدم نیاز به واسطه‌ها، و استفاده از قراردادهای هوشمند) ممکن است با مشکلات قانونی زیادی مواجه شوند. این مسائل نیازمند تدوین قوانین و مقررات جدیدی است که بتوانند با سرعت تحولات فناوری همگام شوند و تضمین‌کننده حقوق و امنیت افراد و نهادهای اقتصادی باشند. نگارنده در این زمینه معتقد است که تدوین قوانین مناسب برای تنظیم و شفاف‌سازی وضعیت حقوقی رمز ارزها در ایران ضروری به نظر می‌رسد. این قوانین باید شامل مواردی نظیر شناسایی هویت طرفین قرارداد، نحوه تنظیم و اجرای قراردادهای هوشمند، نظارت و رگولاتوری بر بازار رمز ارزها، و تعیین مسئولیت‌های حقوقی در صورت بروز خسارات یا اختلافات باشد. همچنین،

ایجاد چارچوب‌های قانونی برای مبادلات رمز ارزها و تعیین نحوه برخورد با تخلفات و جرایم مرتبط با این حوزه، می‌تواند به تسهیل روند قانونی فعالیت‌های اقتصادی در این عرصه کمک کند.

### ۳-۴ مشکلات مرتبط با جرم‌زایی پولشویی

پولشویی به‌عنوان پدیده‌ای که ثبات اقتصادی در سراسر جهان را به مخاطره انداخته مورد شناسایی قرار گرفته است. مجرمین این حوزه با فعالیت‌های بزهکارانه مالی مانند قاچاق مواد مخدر، تأمین مالی تروریسم و فرار مالیاتی نظام اقتصادی را هدف قرار می‌دهند. توسعه فناوری‌های رمز ارز در کنار فوایدی که دارد تبدیل به یک فناوری مخرب شده است که چالش‌های جدیدی را برای امنیت ملی دولتی ایجاد کرده است چراکه این فناوری می‌تواند فرصت‌هایی را برای گروه‌های تروریستی و اجرای جرائم سازمان‌یافته ارائه دهد. از زمان ظهور بیت کوین که از سال ۲۰۰۹، استفاده از آن در سراسر جهان به‌صورت تصاعدی افزایش یافته است، از همان ابتدا به دلیل عدم وجود مرجع نظارتی به‌سرعت در جهت تأمین مالی تروریسم و فعالیت‌های پولشویی مورد استفاده قرار گرفته است. کشورها مقررات مختلفی را من‌باب تحریم یا مجوز استفاده از بیت کوین تصویب و به اجرا گذاشته‌اند، که تا به امروز نتوانسته اند نتیجه‌ای مناسب بدست آورند (محمودی، ۱۴۰۱ش، ص ۳۸).

### نتیجه‌گیری

رمزارها، نوعی از ارزهای مجازی هستند که در طراحی آن‌ها از فناوری رمزنگاری استفاده شده است. رمزنگاری به فرآیند کد کردن اطلاعات از طریق الگوریتم‌های پیچیده ریاضی اشاره دارد که هدف آن تأمین امنیت و صحت انتقال اطلاعات است. این فناوری نقش اساسی در تولید و مدیریت رمزارها دارد و از طریق آن تضمین می‌شود که تراکنش‌ها به صورت امن و غیرقابل دست‌کاری انجام شوند. در تعریفی دیگر، رمز ارزها گونه‌ای از اموال غیرمادی هستند که با توجه به ماهیت دیجیتالی و غیر فیزیکی خود، از طریق فناوری‌های نوین همچون بلاک‌چین ایجاد و مبادله می‌شوند و با استفاده از پروتکل‌های رمزگذاری شده بسیار قوی و پیچیده‌ای طراحی شده‌اند. ابعاد مفهومی و حقوقی رمز ارزها در نظام اقتصادی ایران به وضوح نشان می‌دهد که این دارایی دیجیتالی به سرعت به بخش مهمی از اقتصاد جهانی و ایران تبدیل شده است. ابتدا باید توجه داشت که رمز ارزها به دلیل ویژگی‌های خاصی چون استفاده از فناوری رمزنگاری و بلاک‌چین، درک و برخورد با آن‌ها در سطوح مختلف اقتصادی، حقوقی و فقهی را پیچیده کرده است. این پدیده نوین، به ویژه در ایران، همچنان در مرحله شکل‌گیری چارچوب‌های قانونی و فقهی است. بررسی دقیق‌تر این دارایی‌ها و جایگاه آن‌ها در حقوق ایران نشان می‌دهد که مفهوم "مالیت" برای رمز ارزها مورد تأیید قرار گرفته، اما هنوز به‌طور کامل در فقه و حقوق رسمی کشور تعریف نشده است. علاوه بر این، با توجه به ویژگی‌های منفی مثل پتانسیل استفاده در فعالیت غیرقانونی، محدودیت‌هایی همچون ممنوعیت استفاده از رمز ارزها به‌عنوان ابزار پرداخت وجود دارد. همچنین، در زمینه استخراج رمز ارزها، با وجود ممنوعیت مختلف، در شرایط خاص این فعالیت‌ها تحت مجوزهای خاص به‌عنوان یک صنعت پذیرفته شده است. این امر به‌ویژه به دلیل تأثیرات اقتصادی این صنعت و نیاز به نظارت دقیق بر تراکنش‌های مالی انجام می‌شود. به‌طور کلی، چارچوب قانونی موجود برای مبادلات و تبادل رمز ارزها در ایران از یک‌سو سعی دارد خطرات اقتصادی و امنیتی ناشی از آن‌ها را کاهش دهد و از سوی دیگر تلاش می‌کند با حفظ امنیت و پایداری اقتصاد کشور، استفاده از این ارزها را تحت شرایط خاص مدیریت کند. بنابراین، برای بهره‌برداری مطلوب از رمز ارزها در ایران، نیاز به

تدوین قوانین و مقررات روشن‌تر و همچنین اصلاحات فقهی وجود دارد تا ابهامات موجود برطرف شود و امکان استفاده امن و کارآمد از این فناوری در راستای تقویت اقتصاد دیجیتال کشور فراهم گردد.

## منابع و مآخذ

۱. احمدی، حمیدرضا، (۱۴۰۳ش)، بررسی سرریز ریسک بازار رمز ارزها با بازارهای مالی داخلی، مجله دانش سرمایه‌گذاری، شماره ۵۳.
۲. اخوان، پیمان، (۱۳۹۸ش)، ارز دیجیتال: بیت‌کوین، بلاکچین و مفاهیم پایه، بی‌جا: انتشارات آتی‌نگر.
۳. اسمیت، جانی، (۲۰۲۰م)، مقدمه‌ای بر فناوری بلاک‌چین، نیویورک: انتشارات فناوری آینده.
۴. جوزف، آلن؛ پائول، (۱۳۹۹ش)، بلاک‌چین: راه‌حل‌های کاربردی برای توسعه، قوانین و تکنولوژی تجاری، تهران: انتشارات و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.
۵. خطیبی، مهدی، (۱۴۰۲ش)، بررسی فقهی مالیت و خرید و فروش رمزارزها، مجله معرفت اقتصاد اسلامی، شماره ۲۸.
۶. دولدی، عبدالعظیم، (۱۴۰۱ش)، امکان‌سنجی فقهی رمز ارزها به عنوان واسطه مبادله در شبکه‌های بلاکچینی مختلف از منظر فقه اسلامی، مجله مدیریت، حسابداری و اقتصاد، شماره ۱.
۷. رحیمی، علی، (۱۴۰۰ش)، رمز ارزها، چالش‌ها و جرایم پیرامون آن، مجله قانون یار، شماره ۱۸.
۸. رفیعی پور، کوثر، (۱۴۰۲ش)، چالش‌های نظام عدالت قضایی ایران در قبال جرائم مرتبط با ارز دیجیتال، مجله تحقیقات حقوق قضایی، شماره ۷.
۹. زمانی‌فرهانی، مجتبی، (۱۳۸۹ش)، پول، ارز و بانکداری، تهران: انتشارات ترمه.
۱۰. شفاعی‌نجنف‌آبادی، محمد، (۱۳۹۹ش)، ارزهای دیجیتال، تهران: انتشارات گنجور.
۱۱. غلامی معاف، کمیل، (۱۴۰۰ش)، رمز ارز بیت‌کوین و خدمات ملی و فراملی آن، مجله پژوهش‌های معاصر در علوم مدیریت و حسابداری، شماره ۸.
۱۲. قاسم‌زاده، سید مرتضی، (۱۴۰۲ش)، تحلیل حقوقی مسئولیت استخراجگران و صرافی‌های رمز ارز، مجله تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری، شماره ۵۶.
۱۳. مبینی‌زاد، سمیرا، (۱۴۰۱ش)، بررسی ماهیت حقوقی - چالش‌ها و عناوین مجرمانه مرتبط با رمز ارز در حقوق ایران، مجله مطالعات حقوق، شماره ۳۰.
۱۴. محمدی، احمد، (۱۴۰۱ش)، انطباق‌سنجی استخراج رمز ارزها در بستر بلاکچین با قمار از منظر فقه امامیه، مجله حقوق اسلامی، شماره ۴.
۱۵. محمودی، امیر رضا، (۱۴۰۱ش)، چالش‌های حقوقی ارزهای دیجیتال با رویکردی بر بزه پولشویی، مجله مطالعات حقوقی فضای مجازی، شماره ۳.
۱۶. نخجوانی، علی، (۱۴۰۱ش)، مصداق سنجی فعل قمار بر ابعاد رمز ارز از منظر فقه و حقوق، مجله فقه و حقوق معاصر، شماره ۲۰.
۱۷. نصیری، منیژه، (۱۴۰۳ش)، بررسی تاثیر استفاده از رمز ارزها بر اقتصاد کلان کشور ایران، مجله پژوهش‌های جدید در مدیریت و حسابداری، شماره ۶.
۱۸. نیکلاس، پالئو. (۲۰۲۱م)، رمزارزها: اصول و کاربردها، کمبریج: انتشارات دانشگاه کمبریج.
۱۹. هلاکوئی، محمد و محمدی، شبنم (۱۳۹۹ش)، /مپ/توری بلاکچین، اصفهان: انتشارات زهنج.